

Lidia Dakowicz

Nauczyciel jako przekaziciel i interpretator wartości w świadomości przyszłych nauczycieli

Wprowadzenie

Problematyka badawcza dotycząca wartości jest wciąż aktualna. Dzieje się tak dlatego, że wartości pełnią ważną rolę zarówno w życiu jednostki, jak i całych społeczeństw. W dzisiejszej dobie ciągłych przemian, braku jasno określonych granic w ocenianiu tego co jest dobre, a co złe, zagadnienie wartości jest wciąż zagadnieniem niezmiernie ważnym. W prasie, radiu i telewizji coraz częściej toczą się dyskusje na temat wartości ważnych dla jednostki i społeczeństwa. Coraz częściej też uwaga skupia się na szkole jako miejscu przekazywania wartości. Coraz częściej wyrażane jest przekonanie, że wszelkie działania pedagogiczne winny mieć wymiar aksjologiczny.

Zdaniem Mieczysława Michalika szkolnemu procesowi edukacyjno-wychowawczemu przypada wielka rola w społecznym przekazie wartości, możliwości ich internalizacji, włączania w sferę osobowości, w koncepcję życia oraz w postępowanie jednostki. W procesie tym nauczyciel występujący w roli „nadawcy” przekazuje uczniowi – „odbiorcy” określoną wiedzę, wartości i ideały, aczkolwiek nie narzuca mu nawet cennych przekonań i wyobrażeń aksjologicznych. Wspólnie z uczniem poszukuje, odnajduje i odczytuje wartości, choć niewątpliwie odgrywa w tym inspirującą i sterowniczą rolę¹. Wysiłek wychowawców powinien zmierzać w kierunku wprowadzania młodej generacji w świat wiedzy, kultury

---

¹ M. Michalik, *Aktywność aksjologiczna w procesie edukacyjno-wychowawczym*, w: *Nauczyciel*, red. J. Rusiecki, Olsztyn 1996, s. 11, 14–15.

i wartości – pisze Franciszek Kozaczuk. Jego zdaniem istnieje międzygeneracyjna transmisja edukacyjno-socjalizująca, oparta na sprawdzonych wzorcach, by przez asymilację i akceptację ról zapewnić bezkonfliktowe funkcjonowanie społeczeństwa (ład społeczny). Ponieważ współczesna cywilizacja w sposób patologiczny wprowadza młode pokolenie w życie społeczne, proponując przesadnie bogaty wybór wartości materialnych i konsumpcyjnych, jednocześnie sugerując łatwość ich osiągnięcia, zadaniem nauczyciela jest ukazanie wychowankowi bogactwa świata wartości oraz dostarczenie mu kryteriów ich odpowiedniego zaklasyfikowania i uporządkowania².

W tej sytuacji niezmiernie interesującym problemem badawczym jest na ile przyszli nauczyciele widzą siebie w roli przekaziciela i interpretatora wartości ogólnoludzkich i typowych dla kultury polskiej³.

W polskiej literaturze naukowej istnieje wiele publikacji poświęconych nauczycielowi. O nauczycielu jako przekazicielu wartości piszą m.in. W. Cichoń, K. Denek, M. Gołaszewska, A. Kotusiewicz, F. Kozaczuk, M. Michalik, J. Półturzycki, S. Wołoszyn⁴. Zdecydowanie mniej opracowań można spotkać na temat interpretacji wartości przez nauczyciela. Zagadnienie to w sposób marginalny po-

² F. Kozaczuk, *Wychowanie do wartości czy w poszanowaniu wartości*, w: *O przemianach w edukacji*, red. T. Lewowicki, A. Zając, t. 1, Rzeszów 1998, s. 261–262.

³ Podział na wartości ogólnoludzkie i typowe dla kultury polskiej przyjęto za Leonem Dyczewskim. Wśród wartości ogólnoludzkich autor wyróżnia wartości: hedonistyczne, witalne, materialne, socjocentryczne, estetyczne, etyczne, poznawcze, religijne. Natomiast wartości typowe dla kultury polskiej, to te, które są społecznie usankcjonowane, uwewnętrznione przez członków społeczeństwa, pomagające im w dokonywaniu wyborów, ukierunkowujące cel oraz środki działania, a także wzmacniające samo działanie w ramach tej dziedziny społeczno-kulturowej, w której same tkwią. W niniejszych badaniach, po niewielkiej modyfikacji, przyjęto następującą listę wartości typowych dla kultury polskiej: 1. Rodzinność, 2. Poczucie wspólnoty, 3. Umięłowienie dziecka, 4. Ważna rola kobiety, 5. Wrażliwość na sacrum, 6. Uczciwość i romantyzm, 7. Wewnętrzna wolność, 8. Osobista godność, 9. Poczucie honoru, 10. Indywidualizm, 11. Zdolność przebaczenia, 12. Gościnność, towarzyskość, hojność, 13. Gotowość do poświęceń i ofiary, 14. Umięłowienie wolności, suwerenność, patriotyzm, 15. Optymizm, nadzieja wbrew nadziei, 16. Tolerancja, 17. Otwartość na inne kultury, 18. Szacunek dla pracy twórczej, 19. Demokracja i obywatelskość, 20. Krytycyzm wobec władzy. Zob. L. Dyczewski, *Miejsce i funkcje wartości w kulturze*, w: *Kultura w kręgu wartości*, red. L. Dyczewski, Lublin 2001, s. 35–40; L. Dyczewski, *Kultura polska w procesie przemian*, Lublin 1993, s. 60–64; L. Dyczewski, *Trwałość kultury polskiej*, w: *Wartości w kulturze polskiej*, red. L. Dyczewski, Lublin 1993, s. 31–37; L. Dyczewski, *Trwałość i zmienność kultury polskiej*, Lublin 2002, s. 8, 13.

⁴ W. Cichoń, *Aksjologiczne ujęcie procesu wychowania*, w: *Człowiek – Wychowanie – Kultura*, red. F. Adamski, Kraków 1993; K. Denek, *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*, Toruń 1999; M. Gołaszewska, *Wartości przeciwstawne w wychowaniu*, w: *Wychowanie dzieci i młodzieży na przełomie tysięcy*, red. A. Rumiński, M. Szymański, Kraków 1998; A. Kotusiewicz, *Nauczyciel jako osoba w procesie edukacyjnym*, w: *Z pogranicza idei i praktyki edukacji nauczycielskiej*, red. M. Dudzikowa, A. A. Kotusiewicz, Białystok 1994; F. Kozaczuk, *Wychowanie do wartości czy w poszanowaniu wartości*, w: *O przemianach w edukacji*, red. T. Lewowicki, A. Zając, t. I, Rzeszów 1998; M. Michalik, *Aktywność aksjologiczna w procesie edukacyjno-wychowawczym*, w: *Nauczyciel*, red. J. Rusiecki, Olsztyn 1996; J. Półturzycki, *Dydaktyka dla nauczycieli*, Toruń 1996; S. Wołoszyn, *O kulturze nauczyciela i jej wychowawczym wpływie*, w: *Z pogranicza idei i praktyki nauczycielskiej*, red. M. Dudzikowa, A. A. Kotusiewicz, Białystok 1994.

ruszają R. Kwaśnica, M. Lewartowska, J. Rutkowiak, M. Szczepska-Pustkowska, T. Szkudlarek, R. Wawrzyniak⁵.

Niniejsze badania mogą przyczynić się do poszerzenia wiedzy na ten temat roli nauczyciela jako przekaziciela i interpretatora wartości oraz dostarczyć pewnych inspiracji dla polityki oświatowej. Wyniki tych badań mogą wyraźnie uświadomić jakie wartości prawdopodobnie będą przekazywane w najbliższej przyszłości przez nauczycieli w procesie nauczania szkolnego, a tym samym jaki system wartości będzie tą drogą kształtowany w kulturze polskiej.

Problematyka badań własnych

1. Cel badań

Niniejszy artykuł jest prezentacją badań przeprowadzonych wśród studentów kierunków nauczycielskich (ewentualnych przyszłych nauczycieli) na temat funkcjonującego w ich świadomości obrazu nauczyciela. Zasadniczy problem badawczy określono następująco: **Czy i w jaki sposób studenci kierunków nauczycielskich postrzegają nauczyciela w roli przekaziciela i interpretatora wartości?** Powyższemu problemowi towarzyszyły następujące problemy szczegółowe:

1. Czy studenci kierunków nauczycielskich dostrzegają rolę nauczyciela jako przekaziciela i interpretatora wartości?
2. Jakie wartości przede wszystkim, zdaniem przyszłych nauczycieli, należy realizować w szkolnym procesie nauczania i wychowania?
3. Jakie wartości studenci zamierzają przekazywać w swojej przyszłej działalności zawodowej?
4. Które wartości, z tych jakie studenci zamierzają przekazywać w przyszłości, mogą im sprawić najwięcej trudności w interpretacji?

2. Opis metody

Wspomniane badania są częścią projektu badawczego na temat „Nauczyciel jako przekaziciel i interpretator wartości w świadomości przyszłych nauczycieli a ich system wartości”. Badania przeprowadzono metodą ankiety audytoryjnej przy pomocy kwestionariusza skonstruowanego w celu niniejszych badań. Kwe-

---

⁵ R. Kwaśnica, *Ku pytaniom o psychopedagogiczne kształcenie nauczycieli*, w: *Ku pedagogii pogranicza*, red. Z. Kwieciński, L. Witkowski, Toruń 1990; R. Kwaśnica, *Wprowadzenie do myślenia. O wspomaganiu nauczycieli w rozwoju*, „Studia Pedagogiczne” 1995, t. LXI, s. 9–43; R. Wawrzyniak, *Kompetencje komunikacyjne nauczyciela w aspekcie etycznym*, „Studia Pedagogiczne” 1995, t. LXI, s. 123–130; J. Rutkowiak, M. Szczepska-Pustkowska, T. Szkudlarek, M. Lewandowska, *Kulturowe konteksty tworzenia koncepcji programów kształcenia nauczycieli*, „Studia Pedagogiczne” 1995, t. LXI, s. 135–158.

stionariusz zawierał 45 pytań, z czego niektóre były pytaniami otwartymi. Badania przeprowadzono na przełomie października i listopada 2001 roku, w trakcie zajęć obowiązkowych. Zebrany materiał empiryczny został opracowany przy użyciu komputerowego programu statystycznego STATISTICA™ PL⁶.

3. Badana grupa

Założoną zbiorowość badawczą stanowili wszyscy studenci studiów dziennych, IV roku specjalizacji nauczycielskiej, Uniwersytetu w Białymstoku, w ogólnej liczbie 310 osób. Byli to studenci następujących kierunków: pedagogika wczesnoszkolna, filologia polska, filologia rosyjska, historia, biologia, chemia, matematyka, fizyka. Z tej ogólnej liczby osób przebadano 295 studentów. Jedna ankieta była niewłaściwie wypełniona i nie weszła do analizy, czyli podstawą do przeprowadzonych przeze mnie analiz były 294 ankiety, co stanowi 94,8% założonej zbiorowości badawczej.

4. Charakterystyka badanej zbiorowości studentów

Przyszli nauczyciele, to najczęściej studenci historii, nieco rzadziej filologii polskiej, filologii rosyjskiej, pedagogiki wczesnoszkolnej i biologii. Najmniej liczną grupę stanowią studenci chemii, matematyki i fizyki. Najczęściej są to studenci, których wysokość średniej z egzaminów za ostatni rok studiów mieści się w przedziale dobry plus – dobry oraz dobry – dostateczny plus. Około 1/5 respondentów wskazała na przedział bardzo dobry – dobry plus, w przedziale dostateczny plus – dostateczny określiła się co ósma osoba. Wśród badanych studentów zdecydowanie przeważają kobiety. Prawie połowa respondentów na stałe mieszka w mieście liczącym powyżej 100 tys., a co czwarty w miejscowości liczącej poniżej 5 tys. mieszkańców. Największą pod względem liczebności grupą respondentów są ci, których ojcowie posiadają wykształcenie średnie i zasadnicze zawodowe. Natomiast najczęściej występującym wykształceniem matki jest wykształcenie średnie. Biorąc pod uwagę liczebność rodzin respondentów należy zaznaczyć, że w większości są to osoby, posiadające rodzeństwo, w tym prawie połowa posiada jedno, a co trzeci dwoje rodzeństwa. Jeżeli chodzi o warunki materialne respondentów, to ponad połowa uznała sytuację materialną swojej rodziny za przeciętną, a 1/3 za raczej dobrą. Wskazując na źródła utrzymania w przeważającej mierze respondenci wymieniali rodziców, a co trzeci wymienia stypendium naukowe i socjalne. Wśród badanych studentów najwięcej jest takich, którzy aktualnie mieszkają z rodzicami. Zdecydowana większość

---

⁶ Luszniwicz A., Staby T., *Statystyka z pakietem komputerowym STATISTICA™ PL. Teoria i zastosowania*, Warszawa 2001.

przyszłych nauczycieli to osoby wyznania rzymskokatolickiego, którzy w zdecydowanej większości określają siebie jako osoby wierzące. Ponad 2/3 badanych nie należy do żadnej organizacji, a ci, którzy do organizacji przynależą określają siebie mianem „mało aktywny członek”. Czas wolny, badani studenci najczęściej wykorzystują na czytanie książek lub czasopism, spędzają go z przyjaciółmi i rodziną, słuchają muzyki. Co trzeci respondent ogląda telewizję. Zdecydowana większość respondentów to osoby zadowolone z dotychczasowego swojego życia.

Prawie połowa studentów kierunków nauczycielskich bezpośrednio po studiach planuje podjąć pracę w zawodzie nauczyciela (46.2%), natomiast co trzeci jeszcze nie wie co w tej mierze zrobi. Swoje życie planuje związać na stałe z zawodem nauczyciela nieco mniej niż połowa badanych osób (49.3%), w tym zaledwie 23 osoby zwiążą się na stałe z zawodem nauczyciela, bo w innym zawodzie po prostu siebie nie widzą. Pozostałe zrobią to raczej na stałe, gdyż widzą też siebie w innej pracy (41.5%). Wśród motywów podjęcia pracy w zawodzie nauczyciela najczęściej występowały: kontakt i praca z młodymi ludźmi (74.8%), zdecydowanie rzadziej możliwość kształtowania osobowości młodych (37.4%), możliwość przekazywania wiedzy (36.1%), duże możliwości twórczego działania (24.3%), powołanie do bycia nauczycielem (23.5%), stosunkowo duża ilość wolnego czasu (21.7%), możliwość pogłębiania wiedzy (21.3%). Większość respondentów widzi realną szansę realizacji własnego obrazu nauczyciela w przyszłej pracy nauczycielskiej (74.4%)⁷.

W opinii ponad połowy respondentów społeczeństwo darzy nauczyciela przeciętnym poważaniem (55.1%), a prawie co piąty respondent uważa, że nauczyciel cieszy się małym poważaniem w społeczeństwie. Wśród najważniejszych cech, które zdaniem studentów, powinny charakteryzować dobrego nauczyciela współczesnej szkoły najczęściej wymieniano walory osobowe nauczyciela (64.1%), a prawie dwukrotnie rzadziej jego umiejętności zawodowe (35.7%). Zdecydowana większość badanych studentów uważa, że ważne jest to, aby nauczyciel był wzorem dla swoich uczniów (93.9%). Ich zdaniem nauczyciel powinien być wzorem przede wszystkim w dobrych relacjach z innymi ludźmi, a następnie we właściwym zachowaniu nauczyciela, we właściwym stosunku do norm, zasad i wartości, pozytywnej postawie życiowej, byciu wartościową osobą, kulturze osobistej oraz dobrym wykonywaniu swojego zawodu.

---

⁷ Procenty nie sumują się do 100.0%, ponieważ respondenci mogli wybierać od jednej do trzech odpowiedzi. W obliczeniach pominięto 64 osoby, które podały, że nie zamierzają zostać nauczycielami.

Wnioski z badań

Na podstawie szczegółowych analiz statystycznych z uwzględnieniem testu Chi² Pearsona, analizy wariancji i analizy korelacyjnej sformułowano wiele stwierdzeń, będących jednocześnie weryfikacją hipotez badawczych. Zostaną tutaj przedstawione najbardziej istotne wyniki badań dotyczące następujących zagadnień:

1. Postrzeganie roli nauczyciela w przekazie i interpretacji wartości

Prawie wszyscy respondenci uważali, że nauczyciel powinien być przekazicielem wartości (96.6%). Ich zdaniem wartości powinny być przede wszystkim przekazywane osobistą postawą (47.7%) oraz mówieniem o nich (26.8%). Podobnie też przeważająca większość badanych osób uważa, że nauczyciel powinien

Tabela 1. Podawane przez studentów określenia „interpretatora wartości”

Definiuje termin „interpretator wartości”		N	%
Jednym określeniem	Interpretuje, analizuje, wyjaśnia, tłumaczy wartości	95	32.32
	Porządkuje, hierarchizuje, dobiera wartości, wskazuje które są ważne, a które mniej ważne, wskazuje na konkretne wartości	61	20.76
	Wspiera wartości własnym przykładem, własnym przykładem pokazuje uczniom wartości	25	8.50
Kilkoma określeniami	Interpretuje, analizuje, wyjaśnia, tłumaczy wartości oraz porządkuje, hierarchizuje, dobiera wartości, wskazuje które są ważne, a które mniej ważne, wskazuje na konkretne wartości	28	9.52
	Interpretuje, analizuje, wyjaśnia, tłumaczy wartości; Porządkuje, hierarchizuje, dobiera wartości, wskazuje które są ważne, a które mniej ważne, wskazuje na konkretne wartości; wspiera wartości własnym przykładem, własnym przykładem pokazuje uczniom wartości	4	1.36
	Interpretuje, analizuje, wyjaśnia, tłumaczy wartości oraz wspiera wartości własnym przykładem, własnym przykładem pokazuje uczniom wartości	11	3.74
	Porządkuje, hierarchizuje, dobiera wartości, wskazuje które są ważne, a które mniej ważne, wskazuje na konkretne wartości oraz wspiera wartości własnym przykładem, własnym przykładem pokazuje uczniom wartości	17	5.78
Definiuje inaczej		23	7.82
Brak odpowiedzi		24	8.16
Nie powinien interpretować wartości		6	2.04
Razem		294	100.00

wartości interpretować (71.1%). Według większości oznacza to, że nauczyciel interpretuje, analizuje, wyjaśnia, tłumaczy wartości, a także porządkuje, hierarchizuje, dobiera wartości, wskazuje które są ważne, a które mniej ważne, wskazuje na konkretne wartości. Zdecydowanie mniej osób uważa, że interpretować wartości oznacza „wspierać wartości własnym przykładem”. Definiując termin „interpretator wartości” przyszli nauczyciele z reguły posługiwali się jednym z wyżej wymienionych określeń (tabela 1).

Badani studenci najczęściej są zdania, że w szkolnym procesie nauczania i wychowania należy zdecydowanie przekazywać wartości poznawcze, etyczne, estetyczne oraz socjocentryczne. Wśród wartości, które zdecydowanie nie powinny lub raczej nie powinny być przekazywane w szkolnym procesie nauczania i wychowania, studenci najczęściej wymieniali wartości hedonistyczne, materialne oraz witalne. Także wartości religijne były dosyć często zaliczane do tych, których zdecydowanie lub raczej nie powinno się przekazywać. Najwięcej też odpowiedzi typu „trudno powiedzieć” uzyskano w stosunku do wartości religijnych, materialnych, hedonistycznych i witalnych (tabela 2).

Tabela 2. Wartości, które należy przekazywać w szkolnym procesie nauczania i wychowania

Rodzaj wartości	Wartości, które należy przekazywać w szkolnym procesie nauczania i wychowania					Razem
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
	N %	N %	N %	N %	N %	
Poznawcze	277 94.22	15 5.10	1 0.34	0 0.00	1 0.34	294 100.00
Religijne	79 26.87	91 30.95	43 14.63	24 8.16	57 19.39	294 100.00
Etyczne	268 91.16	23 7.82	2 0.68	0 0.00	1 0.34	294 100.00
Socjocentryczne	121 41.16	144 48.98	8 2.72	1 0.34	20 6.80	294 100.00
Estetyczne	130 44.22	140 47.62	10 3.40	3 1.02	11 3.74	294 100.00
Materialne	15 5.10	71 24.15	101 34.35	51 17.35	56 19.05	294 100.00
Hedonistyczne	9 3.06	33 11.22	117 39.80	87 29.59	48 16.33	294 100.00
Witalne	22 7.48	88 29.93	81 27.55	61 20.75	42 14.29	294 100.00

W opinii studentów wszystkie wymienione w kwestionariuszu wartości typowe dla kultury polskiej, okazały się tymi, które nauczyciel powinien przekazywać w szkolnym procesie nauczania i wychowania. Ponadto, ponad 50% respondentów stwierdza, że zdecydowanie powinien on przekazywać takie wartości, jak: tolerancja, osobista godność, otwartość na inne kultury, zdolność przebaczenia, szacunek dla pracy twórczej, rodzinność, uciążliwość dziecka, poczucie honoru, indywidualizm, wewnętrzna wolność, optymizm, nadzieja wbrew nadziei. Z kolei najbardziej ambiwalentne stanowisko respondenci wyrażali wobec przekazu takich wartości, jak: krytycyzm wobec władzy, wrażliwość na sacrum, gotowość do poświęceń i ofiary, uczuciowość, romantyzm, gościnność, towarzyskość, hojność. Wartość: krytycyzm wobec władzy uzyskała także najwyższy odsetek wypowiedzi „zdecydowanie nie” (tabela 3).

Tabela 3. Wartości kultury polskiej, które należy przekazywać w szkolnym procesie nauczania i wychowania

Rodzaj wartości	Wartości kultury polskiej, które należy przekazywać w szkolnym procesie nauczania i wychowania					Razem
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
	N %	N %	N %	N %	N %	
Rodzinność	188 63.9	81 27.6	8 2.7	3 1.0	14 4.8	294 100.00
Poczucie wspólnoty	145 49.2	127 43.2	7 2.4	0 0.0	15 5.2	294 100.00
Uciążliwość dziecka	179 60.9	89 30.3	10 3.4	3 1.0	13 4.4	294 100.00
Ważna rola kobiety	129 43.9	113 38.4	27 9.2	3 1.0	22 7.5	294 100.00
Wrażliwość na sacrum	94 32.0	121 41.1	28 9.5	12 4.1	39 13.3	294 100.00
Uczuciowość, romantyzm	69 23.5	143 48.6	34 11.6	12 4.1	36 12.2	294 100.00
Wewnętrzna wolność	160 54.4	90 30.6	17 5.8	3 1.0	24 8.2	294 100.00
Osobista godność	243 82.6	44 15.0	1 0.3	2 0.7	4 1.4	294 100.00
Poczucie honoru	176 59.8	86 29.2	14 4.8	4 1.4	14 4.8	294 100.00

c.d. tabeli 3

Indywidualizm	163 55.4	93 31.7	22 7.5	3 1.0	13 4.4	294 100.00
Zdolność przebaczenia	203 69.1	77 26.2	3 1.0	3 1.0	8 2.7	294 100.00
Gościnność, towarzyskość, hojność	107 36.4	132 44.9	19 6.4	4 1.4	32 10.9	294 100.00
Gotowość do poświęceń i ofiary	95 32.3	131 44.6	23 7.8	8 2.7	37 12.6	294 100.00
Umiłowanie wolności, patriotyzm	140 47.6	124 42.2	4 1.4	7 2.4	19 6.4	294 100.00
Optymizm, nadzieja wbrew nadziei	155 52.7	95 32.3	15 5.2	6 2.0	23 7.8	294 100.00
Tolerancja	253 86.0	37 12.6	2 0.7	0 0.0	2 0.7	294 100.00
Otwartość na inne kultury	231 78.6	56 19.0	3 1.0	0 0.0	4 1.4	294 100.00
Szacunek dla pracy twórczej	192 65.3	91 30.9	7 2.4	0 0.0	4 1.4	294 100.00
Demokracja, obywatelskość	127 43.2	131 44.6	10 3.4	3 1.0	23 7.8	294 100.00
Krytycyzm wobec władzy	80 27.2	87 29.6	57 19.4	17 5.8	53 18.0	294 100.00

3. Świadomość swojej przyszłej roli

Z wartości, które przyszli nauczyciele sami zamierzają przekazywać swoim uczniom, wymieniano przede wszystkim wartości typowe dla kultury polskiej (39.3%), wartości etyczne (33.0%) oraz poznawcze (14.1%). Dosyć interesująco przedstawiają się wyniki badań dotyczące wyboru tych wartości kultury polskiej, które studenci zamierzają przekazywać w szkolnym procesie nauczania i wychowania. Otóż tylko niektóre, wymienione wcześniej w kwestionariuszu, wartości typowe dla kultury polskiej studenci zamierzają przekazywać będąc nauczycielami. Są to: rodzinność, umiłowanie dziecka, uczuciowość, romantyzm, wewnętrzna wolność, osobista godność, poczucie honoru, indywidualizm, gościnność, towarzyskość hojność, gotowość do poświęceń i ofiary, umiłowanie wolności, suwerenność, patriotyzm, optymizm, nadzieja wbrew nadziei, tolerancja, otwartość na inne kultury, szacunek do pracy twórczej. Przyszli nauczyciele nie wy-

Tabela 4. Wartości, które przyszli nauczyciele sami zamierzają przekazywać swoim uczniom

Rodzaje wartości	Liczba wyborów (N = 682)	%
Typowe dla kultury polskiej	268	39.3
Etyczne	225	33.0
Poznawcze	96	14.1
Socjocentryczne	31	4.6
Religijne	21	3.1
Estetyczne	11	1.6
Inne	26	3.8
Hedonistyczne	3	0.4
Materialne	1	0.1

Tabela 5. Wartości, co do których studenci spodziewają się największych trudności w interpretacji

Rodzaje wartości	Liczba wyborów (N = 516)	%
Typowe dla kultury polskiej	334	64.7
Etyczne	82	15.9
Poznawcze	33	6.4
Religijne	32	6.2
Socjocentryczne	25	4.8
Estetyczne	5	1.0
Inne	3	0.6
Hedonistyczne	2	0.4

mieniali takich wartości jak: poczucie wspólnoty, ważna rola kobiety, wrażliwość na sacrum, zdolność przebaczenia, demokracja i obywatelskość oraz krytycyzm wobec władzy. Wartością najczęściej wymienianą okazała się tolerancja (48.5%). Można powiedzieć, że w porównaniu z innymi wartościami, dość często wybierano też umiłowanie wolności, suwerenność, patriotyzm (11.6%) oraz indywidualizm (7.5%). Pozostałe wartości uzyskały bardzo niski odsetek wyborów (tabela 4).

Z kolei najczęściej wymienianymi wartościami, co do których studenci spodziewali się trudności w ich interpretacji, są wartości należące do centrum kultury polskiej (64.7%), a wśród nich tolerancja, umiłowanie wolności, suwerenność,

patriotyzm. Drugą, dość licznie wymienianą grupą, okazały się wartości etyczne (15.9%). Ponieważ studenci zgłaszali największe trudności w interpretacji tych wartości, które najczęściej zamierzają w przyszłości przekazywać, w programie kształcenia nauczycieli większą uwagę należałoby poświęcić właśnie edukacji aksjologicznej (tabela 5).

W obliczeniach pominięto brak odpowiedzi.

Zakończenie

Celem badań było określenie czy i w jaki sposób studenci kierunków nauczycielskich postrzegają nauczyciela w roli przekaziciela i interpretatora wartości? Poruszono tu więc takie zagadnienia, jak: opinie studentów na temat tego, czy nauczyciel powinien przekazywać i interpretować wartości, w jaki sposób powinien to robić, które wartości należy przekazywać w szkolnym procesie nauczania i wychowania. Podjęto też próbę ustalenia wyobrażeń przyszłych nauczycieli na temat ich funkcjonowania w roli przekaziciela i interpretatora wartości. Chodziło tu zwłaszcza o to, jakie wartości chcą oni w przyszłości przekazywać oraz które z tych wartości mogą się dla nich okazać trudne w interpretacji.

Przeprowadzone analizy ukazują, iż prawie wszyscy respondenci uważali, że nauczyciel powinien przekazywać i interpretować wartości. Niestety w ich świadomości funkcjonuje niepełny obraz roli nauczyciela jako interpretatora wartości, ponieważ nie zawiera on wszystkich zadań, jakie tej roli przysługują. Ubogie w treści wyjaśnianie terminu „interpretator wartości” przez studentów może świadczyć o niskim poziomie ich wiedzy dotyczącej roli nauczyciela, a co za tym idzie o niepełnym rozumieniu znaczenia tej roli. Jest to zjawisko o tyle niepokojące, gdyż odnosi się ono do dużej grupy badanych osób (71.2%). Sytuacja ta pociąga to za sobą konieczność wzbogacenia programu studiów uniwersyteckich o przedmioty związane z problematyką wartości, takie jak aksjologia, teoria wartości, etyka, filozofia, antropologia, itp.

Porównując wartości, które studenci chcą przekazywać z tymi, które ich zdaniem są najważniejsze w szkolnym procesie nauczania i wychowania, można zauważyć pewne zbieżności w dokonywanych przez respondentów wyborach. W obu tych przypadkach najbardziej popularnymi okazały się wartości typowe dla kultury polskiej, etyczne i poznawcze. Należy jednak dodać, że wartości typowe dla kultury polskiej oraz etyczne częściej wybierano jako te, które będą w przyszłości przekazywane, niż jako te, które są najważniejsze w szkolnym procesie nauczania i wychowania. Z kolei wartości poznawcze częściej określano jako najważniejsze dla tego procesu, niż jako te, które przyszli nauczyciele chcieliby przekazywać swoim uczniom. Bardzo rzadko studenci wymieniali wartości socjocentryczne, religijne oraz estetyczne. Jest to dość zaskakujące i zarazem niepokojące zjawisko. Biorąc pod uwagę podstawowe zadania edukacyjne, w któ-

rych mieści się przygotowanie młodych pokoleń do życia w społeczeństwie oraz przekazywanie takich wartości jak prawda, dobro, piękno, należałoby przypuszczać, że zadania te nie będą w pełni realizowane przez przyszłych nauczycieli, zważywszy na to, że już teraz nie uwzględniają oni wartości socjocentrycznych i estetycznych, jako ważnych w szkolnym procesie nauczania i wychowania. Gdy zaś chodzi o wartości religijne, to tak małe zainteresowanie tymi wartościami można by tłumaczyć rozprzestrzeniającym się we współczesnych czasach indyferentyzmem religijnym⁸. Cytując za Józefem Zabielskim: „[...] brak Boga i religii obserwuje się w każdej dziedzinie ludzkiego życia, na każdej płaszczyźnie aktywności wielu współczesnych nam ludzi. Powszechność takiego zjawiska upoważnia do stwierdzenia, że świat współczesny staje się coraz bardziej zewszwiecczony, coraz dalszy od Boga i Jego woli. Coraz częściej obserwujemy deskralizację życia ludzkiego, która obejmuje kolejne grupy ludzi i kolejne dziedziny ludzkiej aktywności. Bóg ustępuje miejsca innym wartościom: opłacalności, wydajności, sukcesowi, itp. Bóg i religia przestają być tym, co nadaje sens wszelkiej działalności człowieka, jego istnieniu i przeznaczeniu”⁹. Zdaniem autora, taka postawa obojętności wobec Boga i religii, postrzegana jako szczególny fenomen czasów współczesnych, niesie ze sobą zgubne skutki w postaci zachwiania życia moralnego¹⁰. Jest to jedna z możliwych interpretacji tego zjawiska. Inna może wiązać się z rozprzestrzeniającą się modą na traktowanie religii jako sfery prywatnej, indywidualnej, intymnej, a więc nie nadającej się do rozpowszechniania w procesie edukacyjnym. Możliwe, że przyszli nauczyciele uważają, że nie powinni przekazywać wartości religijnych, gdyż wiara jest osobistą sprawą każdego człowieka. W opinii socjologów¹¹ współczesne społeczeństwo cechuje wyraźna tendencja do oddzielania życia prywatnego od publicznego, co zdaniem Dyczewskiego jest poważną przeszkodą w realizowaniu wartości nie tylko religijnych lecz także społecznych¹².

⁸ Indyferentyzm rozumiany jest jako postawa obojętności wobec istotnych zagadnień społecznych, moralnych, politycznych. Por. *Słownik wyrazów obcych*, red. E. Sobol, Warszawa 1995, s. 470. O indyferentyzmie religijnym pisali m.in. F. Adamski, *Ateizm w kulturze polskiej*, Kraków 1993; J. Mariański, *Religia i kościół w społeczeństwie pluralistycznym*, Lublin 1993; J. Mariański, *Młodzież między tradycją i ponowoczesnością. Wartości moralne w świadomości maturzystów*, Lublin 1995; J. Zabielski, *Współczesny indyferentyzm religijny. Studium teologicznomoralne*, Białystok 1999.

⁹ J. Zabielski, *Współczesny indyferentyzm...*, s. 11.

¹⁰ Tamże, s. 12.

¹¹ K. Kiciński, *Orientacje moralne społeczeństwa polskiego*, w: *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*, red. J. Mariański, Kraków 2002; J. Mariański, *Religia i moralność w społeczeństwie polskim: współzależność czy autonomia*, w: *Kondycja moralna...*; L. Dyczewski, *System wartości w świadomości młodzieży*, „Ethos” 1993, nr 23, s. 57–74.

¹² L. Dyczewski, *System wartości...*, s. 72.